

Editoitu versio kirjoituksesta julkaistiin Helsingin Sanomien Mielpide-osastossa 3.2.2007.

Yrityksistä yhteiskuntavastuullisempia kansalaisvalistuksella [Kuluttajien valinnat vaikuttavat yritysten toimintaan]

Ministeri Erkki Tuomioja peräsi Metsäteollisuusinstituutin tilaisuudessa entistä sitovampia ja lainsäädäntöön perustuvia normeja yritysten yhteiskuntavastuulle (STT 27.1). Tällainenkin mahdollisuus saattaisi olla tarpeellista selvittää – miksipä ei. Ilman selvitystäkin voidaan kuitenkin todeta, että kaavailtaessa yritysten ”pakottamista” yhteiskuntavastuuseen laein ja asetuksin mennään todennäköisesti vikaan.

Emme itse olleet kuulemassa Tuomiojan esitystä, mutta ilmeisesti yhtenä hänen ajatuksenaan on, että vapaaehtoiset ja suositusluonteiset sopimukset ja menettelyt eivät riitä yritysten yhteiskuntavastuun varmistamiseksi. Tarvittaisiin siis sitovampaa säännöstöä selvine, valvottuine ja sanktioituine normistoineen.

Silmiinpistävin ongelma ajatuksessa liittyy kansainvälisiin pääomamarkkinoihin. Yritystoiminta vaatii pääomaa, ja tänä päivänä pääomat liikkuvat ketterästi kansainvälisillä markkinoilla. Yksittäisessä valtiossa toimivat yritykset ovat erittäin riippuvaisia kansainvälisten pääomamarkkinoiden toimintatavoista.

Sijoittajilla on kansainvälisellä tasolla taipumus tulkita yritystoiminnalle lisärajoituksia tuovat lait ja asetukset riskien kasvuksi ja liiketoimintamahdollisuuksien kaventumiseksi. Jos yksittäisessä valtiossa aletaan säännellä yritystoimintaa – esimerkiksi yritysten ”yhteiskuntavastuuta” – entistä sitovammin, pääoma alkaa herkästi karttaa kyseistä maata, hakeutuen sääntelyltään vapaampiin maihin. Samalla yritystoiminta kyseisessä maassa vaikeutuu entisestään.

Toki esimerkiksi Suomi voisi puhua yhteiskuntavastuun sitovamman sääntelyn puolesta Euroopan tasolla, jotta kaikissa EU-maissa otettaisiin käyttöön yhtenevä, sitovampi sääntely. Mutta edes tilanteessa, jossa EU:ssa jonkin ihmeen kaupalla löydettäisiin yhteisymmärrys aiheesta, ongelma ei poistuisi. Pääoma voi aina hakeutua ja yritystoiminta keskittyä enenevästi Euroopan ulkopuolelle – kuten jo tapahtuukin.

On huomattava, että perusteluna sitovammalle yhteiskuntavastuusääntelylle Tuomioja viittaa siihen, että kuluttajien kielteiset reaktiot yritysten yhteiskuntavastuuttomuuteen jäävät usein kustannuksiltaan vähäisemmiksi kuin vastuuttomuudesta saatava hyöty.

Toisin kuin Tuomioja ilmeisesti käsittää, nimenomaan kuluttajien vääristyneet reaktiot ovat kuitenkin se ydinasia, johon pitäisi puuttua – ei asia, joka tulee ottaa annettuna, tai asia, jolle ei voisi mitään tehdä.

Tällä hetkellä suomalaisia, kuten länsimaisia kuluttajia yleisemminkin, leimaa tietynlainen kaksinaismoraali.

Ihmiset ovat mielellään peräänkuuluttamassa, että yritykset kotimaassa olisivat yhteiskuntavastuullisia ja kasvattaisivat mm. tuotantoa ja työllisyyttä. Mutta toisaalta ostetaan ja kulutetaan sumeilemattoman auliisti edullisia, eri puolilla maailmaa halvalla tuotettavia tavaroita ja palveluita, eikä olla valmiita maksamaan senttiäkään enempää kotimaassa tuotetuista vastaavista.

Moni suomalainen kritisoi herkästi Finnairia suomalaisten työntekijöiden etujen kaventamisesta, mutta ei ole internetistä halvimpia lomalentoja etsiessään valmis maksamaan Finnairille yhtään enempää siitä, että tämä olisi ”vastuullinen” ja säilyttäisi suomalaisten työntekijöidensä korkeat palkat. Moni kritisoi myös Perlost ja UPM:ää tuotannon lopettamisesta Suomessa, mutta tulee tuskin kännykkää tai kopiopaperia ostaessaan tai

käyttäessään ikinä kysyneeksi, onko kännykkä tai paperi tuotettu "vastuullisesti" Suomessa vai ei. Teollisuutta kritisoidaan yleisesti ilmastonmuutoksen aiheuttamisesta, mutta silti lyhyetkin matkat ajetaan yksityisautolla.

Ihmiset eivät siis näe sitä olennaista yhteyttä, joka yritystoiminnan ja oman kuluttamisen välillä on – ja siten yritystoiminnan vastuullisuuden ja oman vastuullisuuden välillä.

Valtiovallan tulisikin keskittyä siihen, että kansalaiset tehtäisiin tietoisemmiksi tästä yhteydestä – sen sijaan, että pohdittaisiin yritysten sääntelyn lisäämistä. Edelleen tulisi keskittyä opettamaan kansalaisille, kuinka omilla kulutusvalinnoilla voi ja pitää vaikuttaa yritysten toimintaan ja siten niiden vastuullisuuteen. Erityisesti kuluttajan pitää myös olla valmis maksamaan enemmän siitä, että saa kuluttaa mieleisellään yhteiskuntavastuulla tuotettuja tavaroita ja palveluita.

Tätä kansalaisten kuluttamiseen liittyvän tietoisuuden lisäämisen ja neuvonnan työtä Suomi voisi ajaa myös EU-tasolla.

Mitä noihin ylivoimaisilta tuntuviin pääomamarkkinoihin taas tulee, myös niiden toimintaan voidaan yrittää vaikuttaa pitkällä tähtäimellä – vaikka harva päättäjä ymmärtää tätä vakavasti pohtia. Suuri osa pääomamarkkinoilla nyt liikkuvasta pääomasta on yksittäisten eurooppalaisten ja amerikkalaisten ihmisten säästöjä, eritoten eläkerahoja, joita sijoitetaan vuosikymmenten ajan heiltä kysymättä ja heidän puolestaan, heille tuntemattomiin kohteisiin.

Valtiovallan Suomessa ja muualla tulisi tässä miettiä, pitäisikö kansalaisille antaa enemmän mahdollisuuksia ja vastuuta sijoittaa omia eläkerahojaan. Tällöin jokainen meistä voisi paitsi kulutus päätöksillään myös sijoituspäätöksillään olla yhä enemmän vaikuttamassa yritystoiminnan muotoutumiseen sillä tavalla vastuulliseksi, kuin itse haluamme.

Jaakko Aspara
Tutkija

Henrikki Tikkanen
Professori
Helsingin kauppakorkeakoulu HSE